

Diabetes mellitus
Tretia kapitola
Patogenéza hlavných
diabetických syndrómov

Venované pamiatke
RNDr. Anny Šipulovej-
Chmelárovej, PhD.

Oliver Rácz

Ľuboš Ambro

(mikrobióm)

Daniela Kuzmová

(praktická

diabetológia)

Prednáška z patologickej
fyziológie

© ***Oliver Viktor Rácz, 2025***

Definícia diabetes mellitus, dve možné základné príčiny

---

*Diabetes mellitus je súbor metabolických chorôb,
ktoré sú charakterizované hyperglykémiou.*

*DM je zapríčinený poruchou sekrécie inzulínu,
a/alebo poruchou účinku inzulínu.*

*Chronická hyperglykémia pri diabete je spojená
s poškodením, porušenou funkciou a zlyhaním
rôznych orgánov - zvlášť očí, obličiek,
nervov, srdca a ciev.*

Prvý a druhý typ diabetes mellitus, T1DM a T2DM

T1DM sa vyskytuje predovšetkým u detí a mladých ľudí.

V drvivej väčšine prípadov ide o autoimunitné ochorenie.

Bez inzulínovej liečby má za následok ketoacidózu, kómu a smrť.

T2DM sa vyskytuje predovšetkým u obéznych dospelých ľudí.

Tvorí veľkú väčšinu chorých s diabetes mellitus.

Choroba je dlho asymptomatická (ale môže mať závažné následky).

Ketoacidóza a diabetická kóma sa u nich spravidla nevyskytuje.

Na začiatku choroby chorí nepotrebujú inzulín, len diétu a orálne antidiabetiká.

Prvý typ diabetes mellitus

Upresnenia

Typická manifestácia je vo veku 10 – 14 rokov života, ale aj skôr a neskôr

ALE

V poslednej dobe nárast výskytu u veľmi malých detí (3 – 5 ročných), čo môže byť závažný diagnostický a terapeutický problém.

Môže sa vyskytnúť aj v neskoršom veku ako „**LADA**“ (Latent autoimmune diabetes of adults).

Incidencia T1DM má jednoznačný severojužný geografický trend (Fínsko 41, ale Grécko len 5 nových prípadov za rok na 100 000 obyvateľov).

Výnimky: Mexiko, Venezuela, Japonsko a Čína < 5; ale Sardinia > 32.

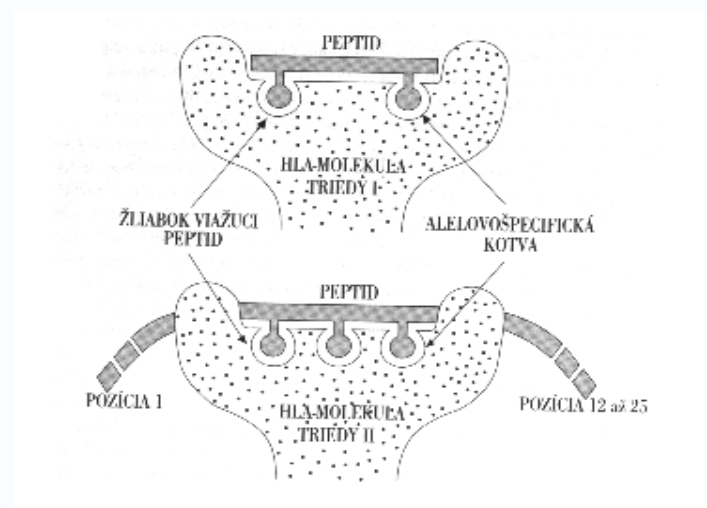
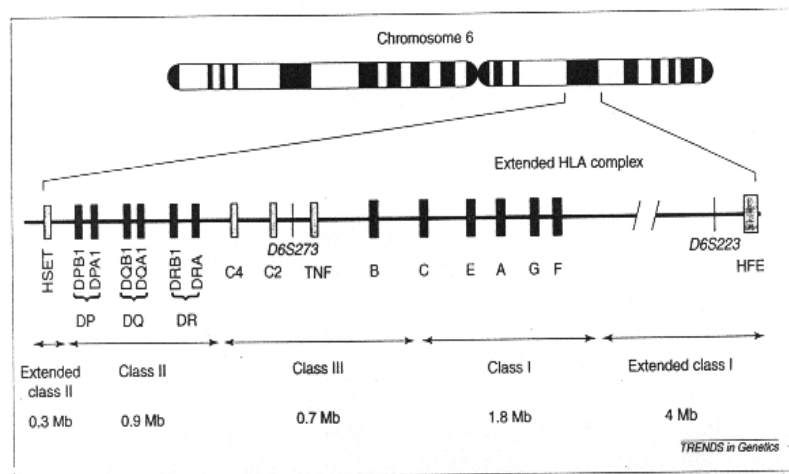
Výrazný nárast incidencie v Strednej Európe (od 2000 do 2010 až o 20%).

Príčiny týchto zmien nie sú presne objasnené (úloha vitamínu D? mikrobióm?).

Prvý typ diabetes mellitus autoimunitné ochorenie

Dôležité haplotypy druhej triedy MHC (HLA) systému pre zvýšené riziko rozvoja autoimunity sú DR3 a DR4.

Ich prítomnosť ešte neznamená vznik choroby. Je potrebný spúšťač autoimunity

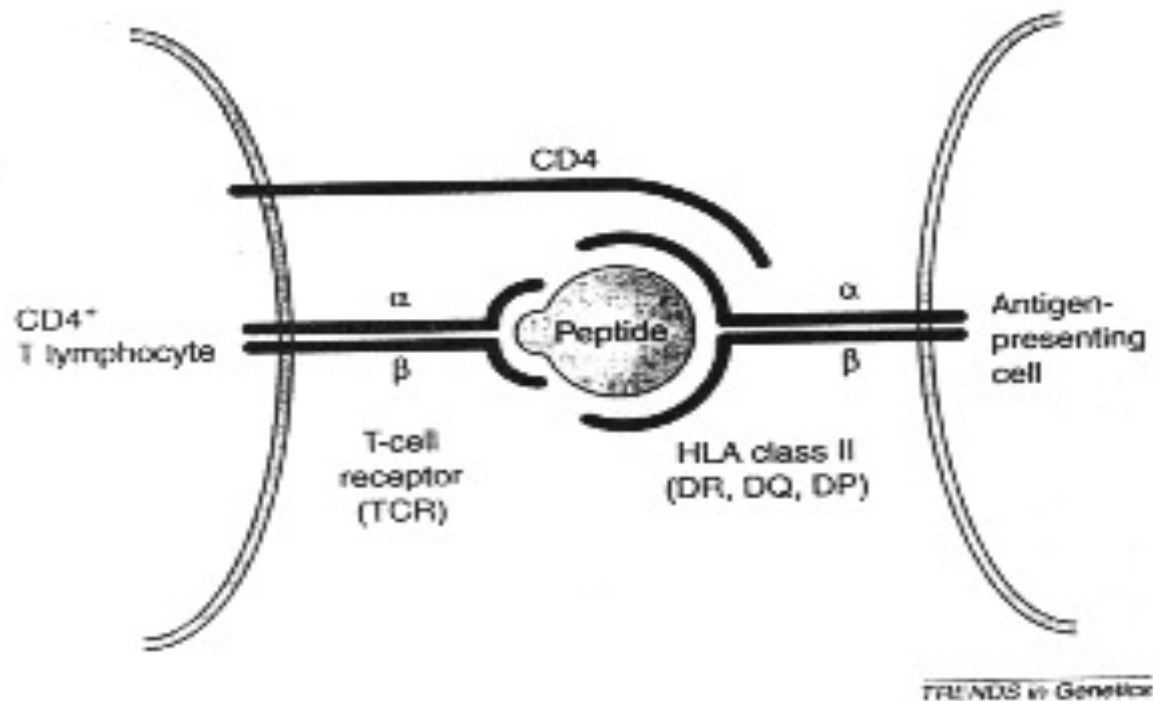
MHC haplotypy II. triedy a T1DM

HAPLOTYP	RELATÍVNE RIZIKO
DR3/DR3	5,0
DR4/DR4	6,8
DR3/DR4	14,3
DR3/X	0,7
DR4/X	1,0
X/X	0,04

Nosiči DR3 a/alebo DR4 majú významne zvýšené riziko vzniku T1DM oproti tým, ktorí ich nemajú. 95% chorých s T1DM má DR3 a/alebo DR4,
ALE
tieto haplotypy sú časté v populácii!
Veľká väčšina z nich nikdy nedostane T1DM.

Detaily a upresnenie v kapitole 8

*Interakcia medzi T lymfocytom, antigén prezentujúcou bunkou a antigénom**

*Krajne zjednodušené !!!

Patogenéza T1DM

Rozvoj autoimunity

Nosiči DR3 a/alebo DR4 majú významne zvýšené riziko vzniku T1DM oproti tým, ktorí ich nemajú. 95% chorých s T1DM má DR3 a/alebo DR4, Tieto haplotypy sú časté v populácii! Veľká väčšina z nich nikdy nedostane T1DM.

DVA MOŽNÉ SCENÁRE

1. Abnormálna expresia MHC II pri niektorých virózach na B bunkách.
Non deštruktívna inzulitída, T1DM sa nemanifestuje.

ALEBO

2. Deštruktívna inzulitída a vznik T1DM.

Imunitná odpoveď je veľmi zložitá – o výsledku (okrem iných faktorov) rozhoduje aktuálna konštelácia systému.

Patogenéza T1DM

Rozvoj choroby

Genetické pozadie súvisí predovšetkým (ale nie len → kapitola 9) s imunitným systémom.

Sklon k autoimunitnej deštrukcii B buniek.

Spúšťač – vírusové infekcie, beta-laktalbumin kravského mlieka?

Konštelácia imunitného systému ako celku.

A POTOM

Islet cell antibodies (ICA), protilátky proti inzulínu, antiGAD protilátky už dávno pred manifestáciou choroby.

Ničenie B buniek je dlhotrvajúci pochod (mesiace, roky).

Ak počet B buniek klesne pod 5-10 % dochádza k rýchlej manifestácii (týždne) choroby a k výraznej hyperglykémii.

Bez inzulínu smrť v kóme.

Patogenéza T1DM

Rozvoj choroby, poznámky

Vonkajší spúšťač – vírusové infekcie, cudzorodé bielkoviny?

Podľa najnovších údajov výskumu spúšťač nie je laktalbumin, ale nedostatočný rozvoj mikrobiómu u nedojčených detí.

Význam konštelácie imunitného systému ako celku.

Logická ale vedecky nie plne objasená úloha deficitu vitamínu D.

Deficit vitamínu D je v našej populácii veľmi častý.

Islet cell antibodies (ICA) a ostatné autoprotiátky prítomné už dávno pred manifestáciou choroby.

Sú len markerom autoimunity, B bunky sú zničené celulárnou imunitou.

Ničenie B buniek je dlhotrvajúci pochod (mesiace, roky)

Ak počet B buniek klesne pod 5-10 % dochádza k rýchlej manifestácii (týždne) choroby a k výraznej hyperglykémii.

Patogenéza T1DM

Jednotlivé stupne patogenézy

---

1. STUPEŇ

Autoimunita (a možnosť detekcie markerov autoimunity.

Normoglykémia, bez príznakov.

2. STUPEŇ

Autoimunita (a možnosť detekcie markerov autoimunity.

Prechod od normoglykémie k dysglykémii (detekcia oGTT), bez príznakov,

3. STUPEŇ

Hyperglykémia, príznaky diabetes mellitus, bez liečby kóma.

Diagnostika a liečba štandardným spôsobom

NEZODPOVEDANÉ OTÁZKY:

Trvanie jednotlivých stupňov (individuálne?)

Prevenia prechodu z prvého alebo druhého stupňa k manifestnej chorobe?

Druhý typ diabetes mellitus

Upresnenie

T2DM sa vyskytuje predovšetkým u obéznych dospelých ľudí.

ALE

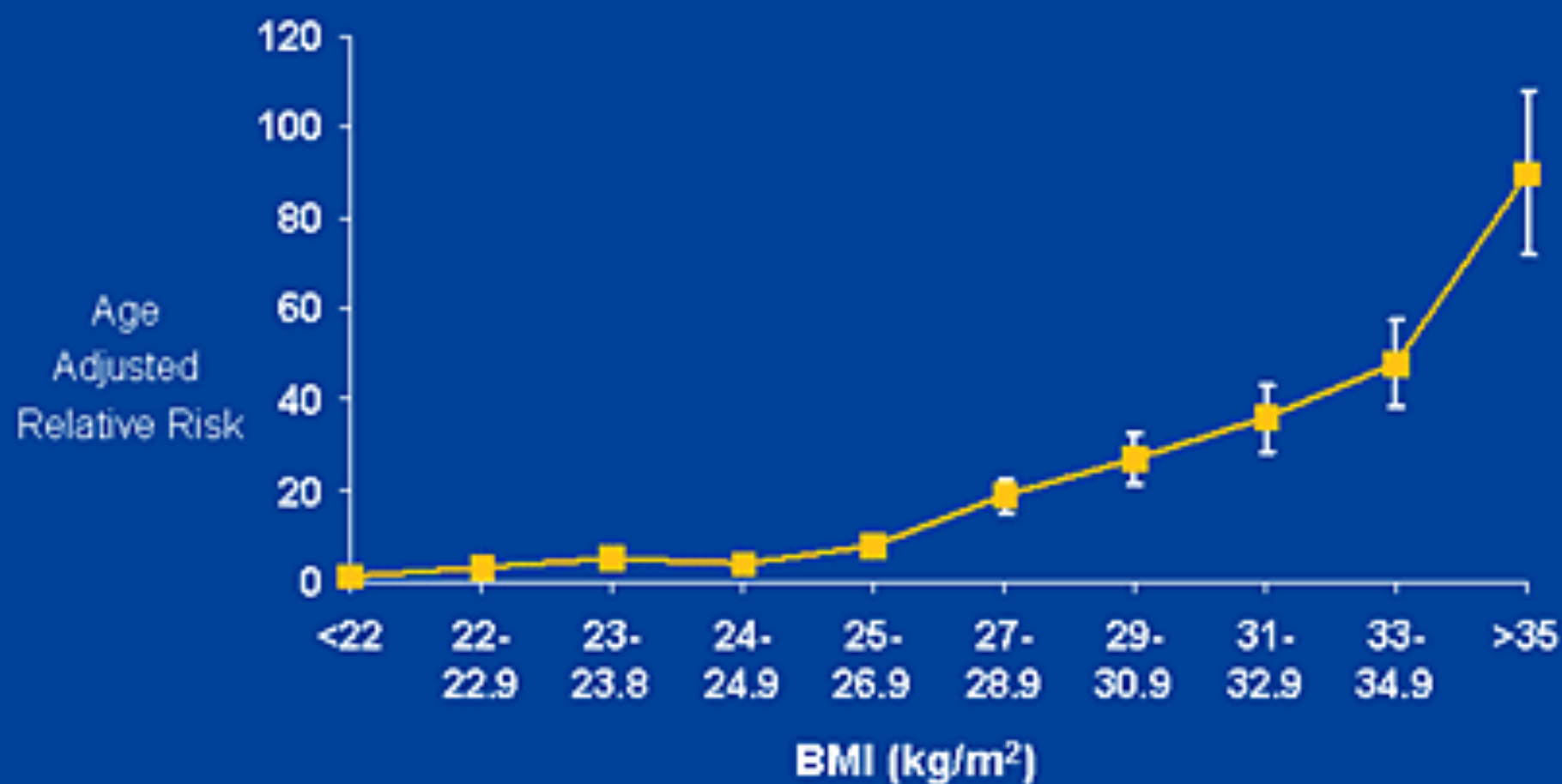
Výskyt obezity sa zvyšuje v mladom veku a preto T2DM sa vyskytuje stále častejšie ak mladých ľudí (Type 2 diabetes of the young)

Nediagnostikovaný T2DM zvyšuje riziko koronárnej choroby srdca a náhlejšie mozgovej príhody na dvojnásobok a viac.

Najhoršiu kardiovaskulárnu prognózu majú chorí, u ktorých sa T2DM manifestuje v mladom veku **ALE NA DRUHEJ STRANE**

Nie každý obézny človek má diabetes.

Link Between Obesity and Type 2 Diabetes: Nurses Health Study

BMI = body mass index.

Adapted from Colditz GA, et al. *Ann Intern Med.* 1995;122:481-486.

Etiológia a patogenéza T2DM

Heterogénna skupina chorých (heterogénne ochorenie!)

Spravidla tuční dospelí, familiárny výskyt.

Dlhá perióda bez ťažkostí, príznakov a bez ketózy.

Často hypertenzia, koronárna choroba, mozgová príhoda.

Na začiatku hyperinzulinémia (**inzulínová rezistencia**),
neskôr pokles sekrécie inzulínu.

Porucha signalizačnej kaskády inzulínu.

Diabetes je len na konci príbehu!

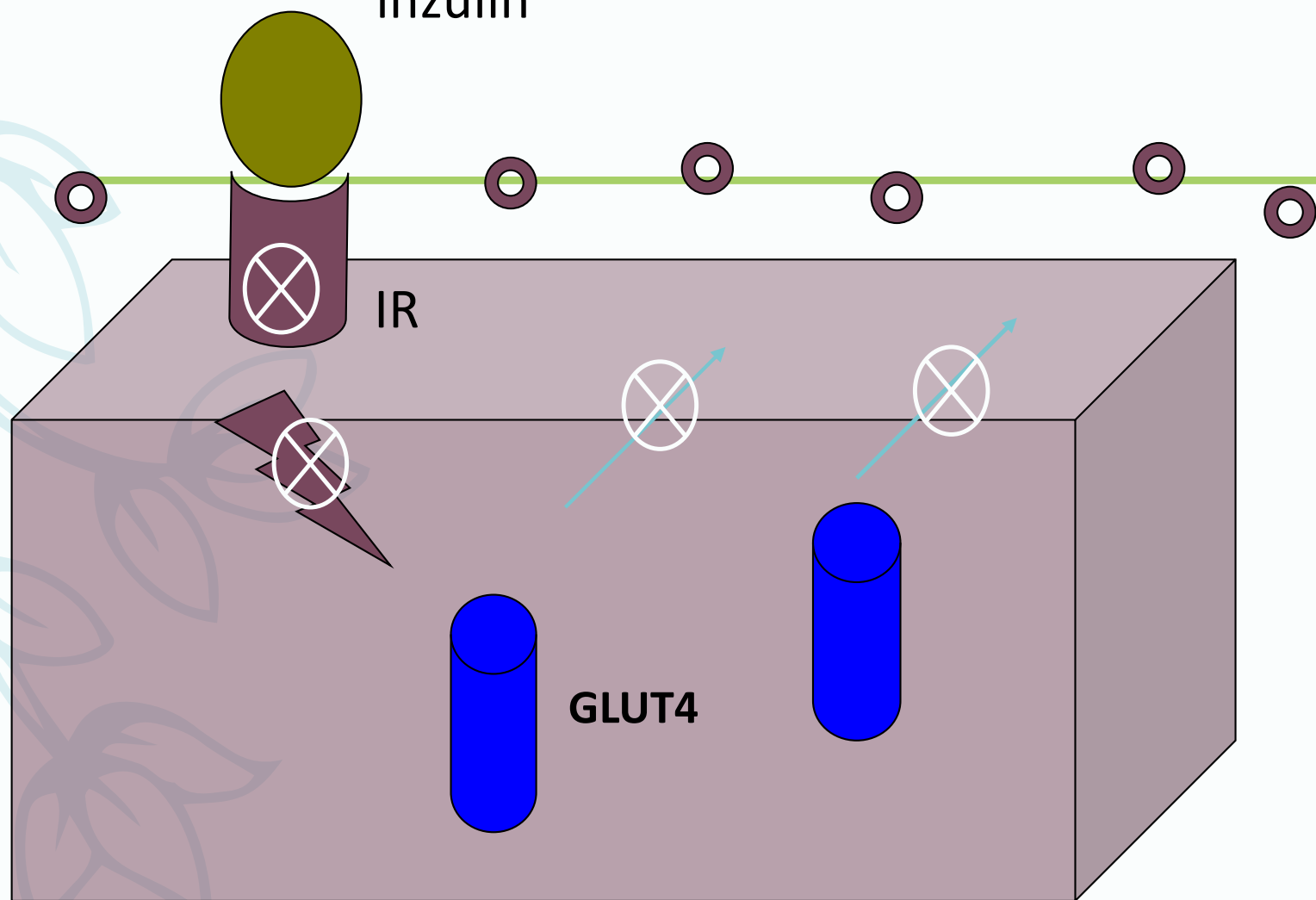
Porucha signalizačnej kaskády

inzulín

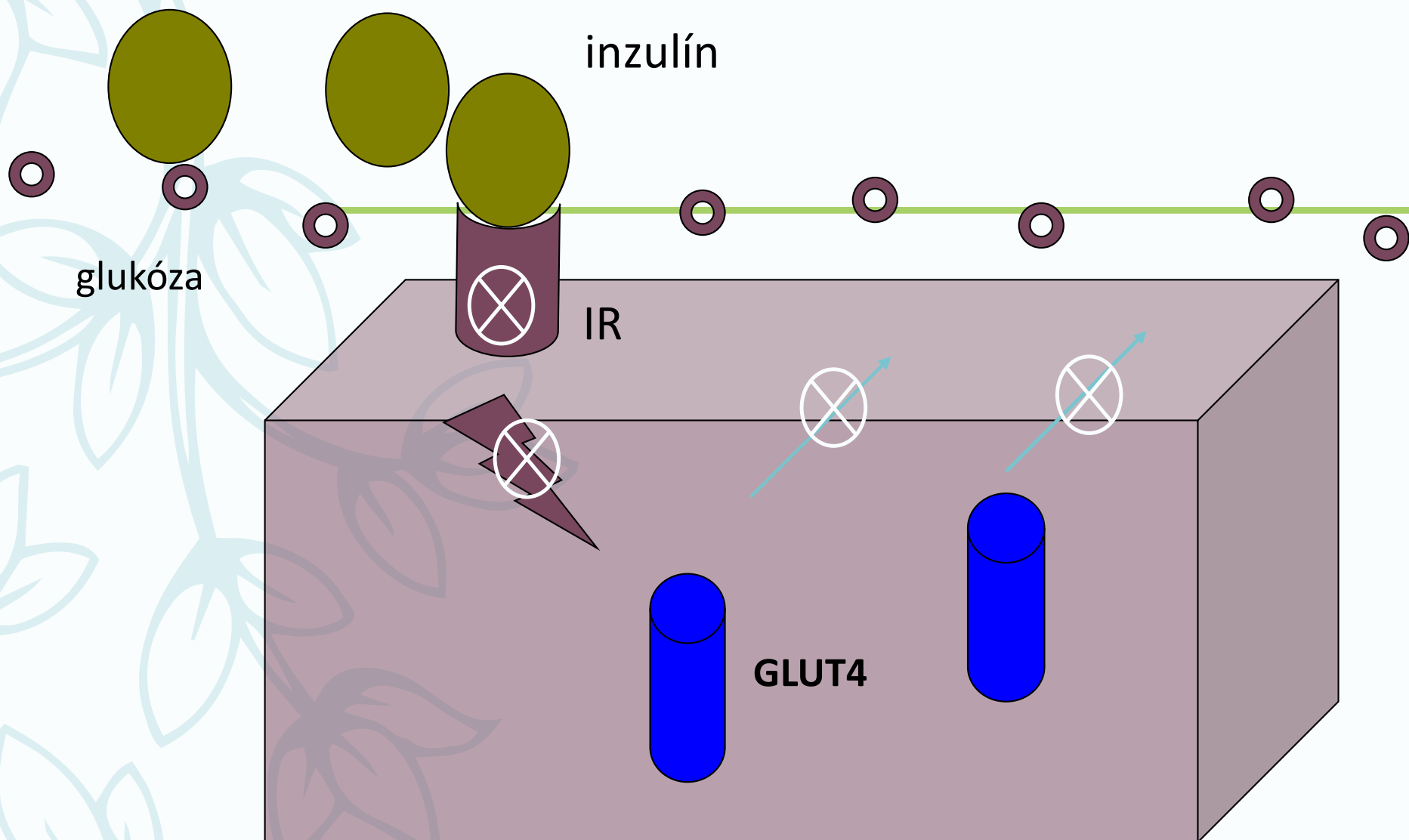
glukóza

IR

GLUT4

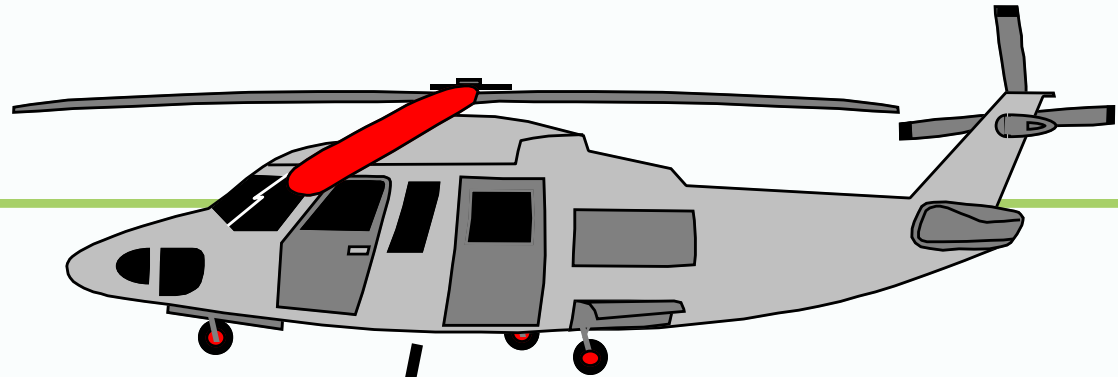
Kompenzácia poruchy - hyperinzulinémia

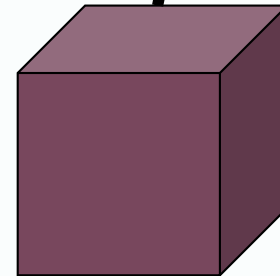

Porucha sekrécie a funkcie

MOTOR: výkonnosť B buniek

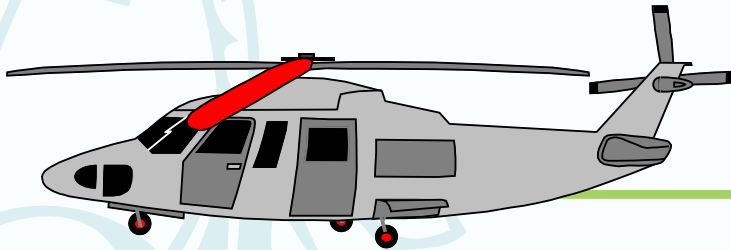

ZÁŤAŽ: obezita

***Výsledok závisí od rezervnej kapacity B buniek
a od záťaže obezitou***

Prvotná je porucha sekrécie

**Langerhansove ostrovčeky s veľkou alebo malou rezervou
sekrečnej kapacity**

Gény regulujúce intrauterinný vývoj L.O. (→ kapitola 8).

Lessons from an extreme rare condition *transient neonatal diabetes*.

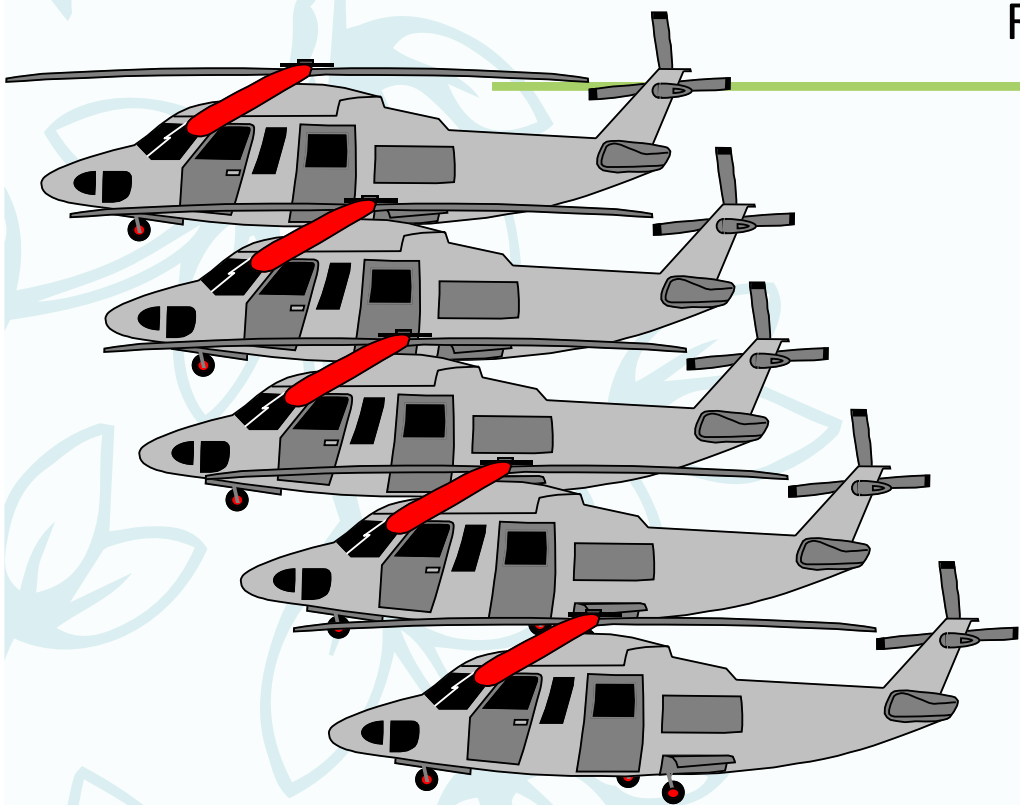
„Small babies“ a T2DM.

Veľká epidemiologická štúdia (Anglicko, koncom XX. storočia) dokázala, že dospelí, ktorí mali nízku pôrodnú hmotnosť, sú neskôr viac náchylní na T2DM ako ľudia s normálnou pôrodnou hmotnosťou.

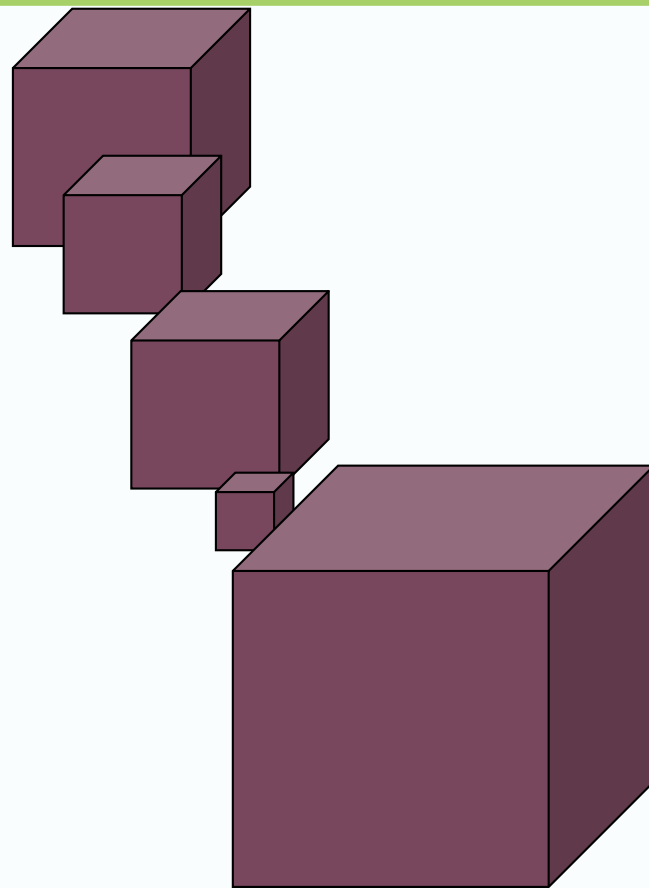
Porucha intrauterinnej výživy plodu?

Nie každý obézny človek má T2DM, rozhoduje pomer kapacity a záťaže

Rozdielna záťaž

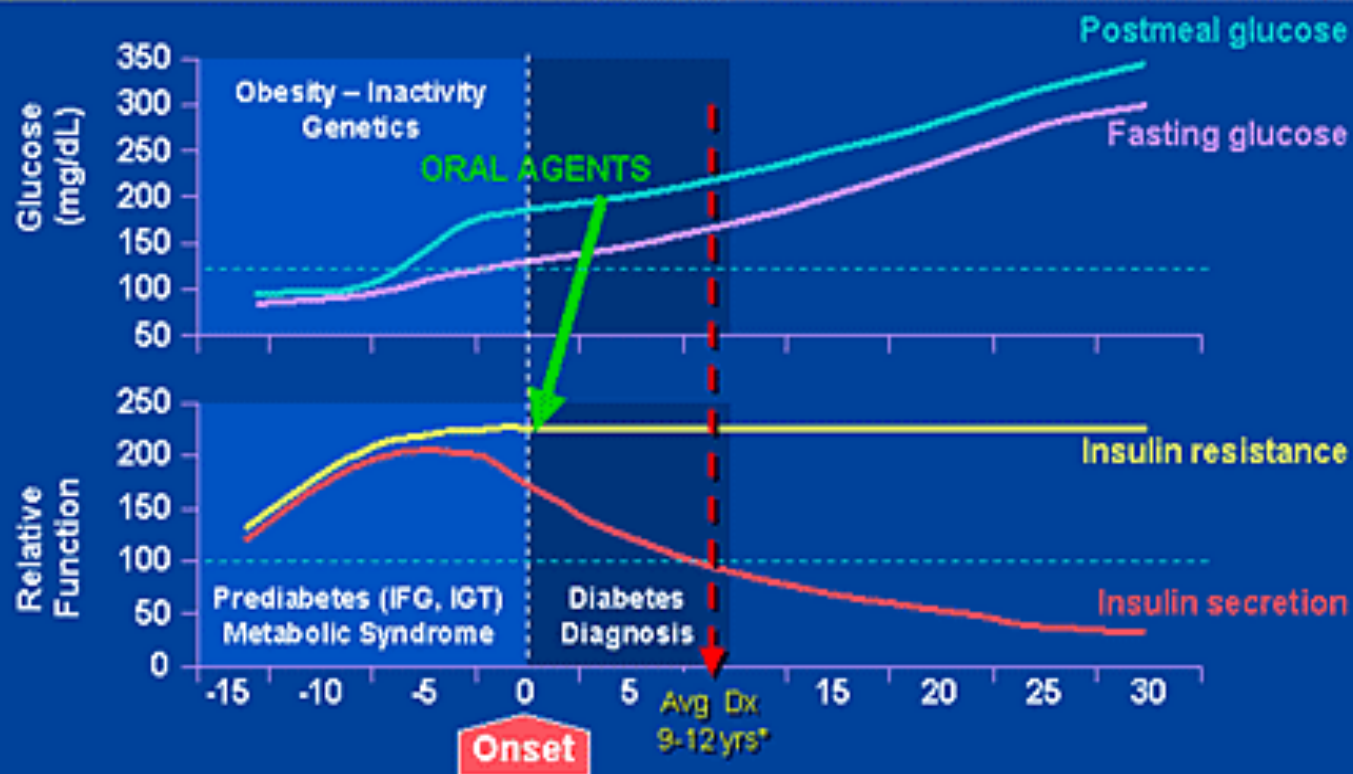

Rozdielna výkonnosť

Cesta od normálneho metabolizmu k T2DM

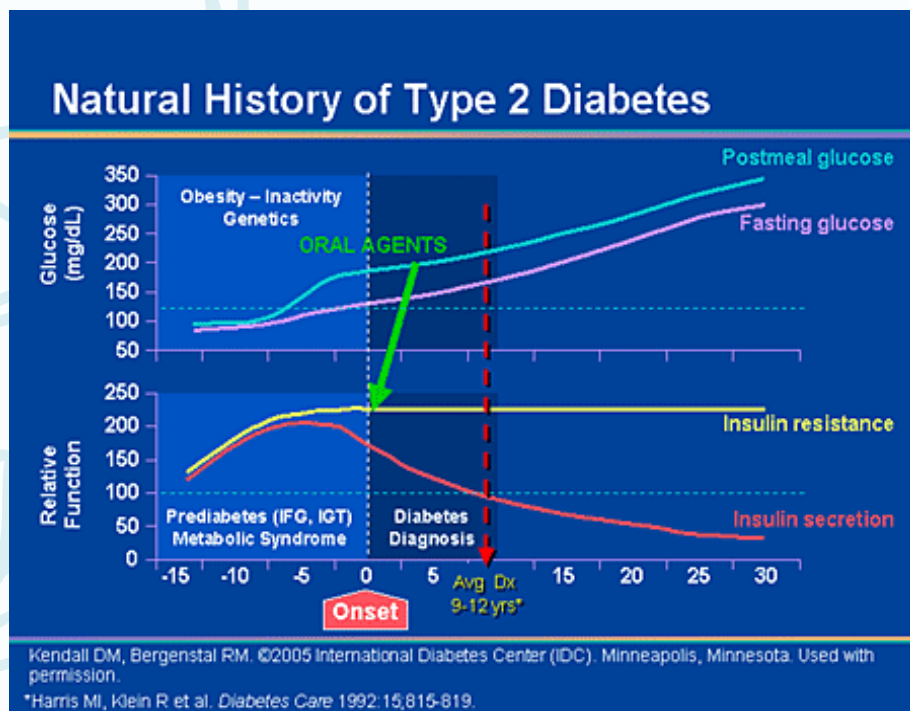
Natural History of Type 2 Diabetes

Kendall DM, Bergenstal RM. ©2005 International Diabetes Center (IDC). Minneapolis, Minnesota. Used with permission.

*Harris MI, Klein R et al. Diabetes Care 1992;15:815-819.

Dlhá cesta cez obezitu a inzulínovú rezistenciu k T2DM

1. Obezita, hyperinzulinémia a normálna hladina glukózy v krvi
  2. Rezervné kapacity B buniek vyčerpané, začína sa zvyšovať glykémia
  3. Manifestácia T2DM (cca 10 – 15 rokov od začiatku poruchy metabolizmu), možnosť liečby bez inzulínu.
1. Vyčerpanie B buniek, potrebná inzulínová liečba

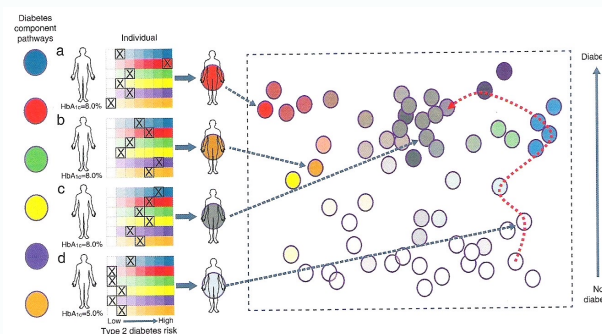
T2DM je heterogénne ochorenie, ako na to?

DELENIE NA PODTYPY – pozri ďalej

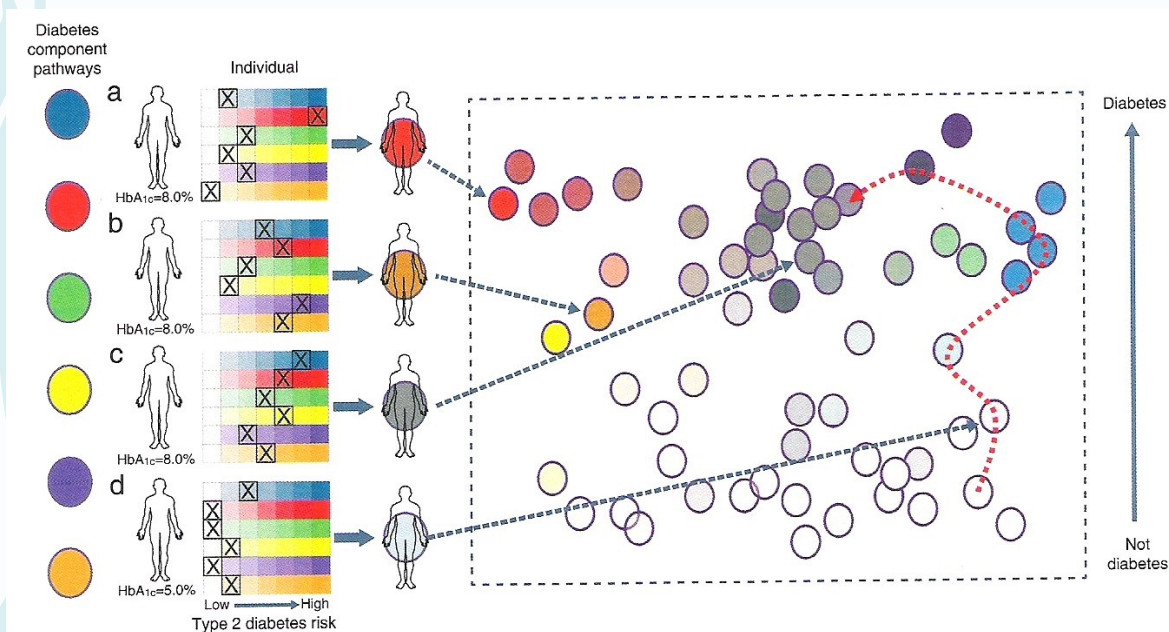
ALTERNATÍVNE RIEŠENIE (McCarthy, Diabetologia 2017)

Škatuľkované alebo maliarska paleta?

Vyvážené posúdenie prírodných faktorov patogenézy T2DM.

Analýza komponentov, ktoré vedú k manifestácii choroby

REÁLNA PERSPEKTÍVA

Okrem váhy, veku, familiárnej záťaže nepoznáme mnohé komponenty rozvoja choroby.

Výsledky genetiky a epigenetiky spolu s výskumom biomarkerov poruchy metabolizmu to môže vyriešiť.

T2DM je heterogénne ochorenie

Krátky prehľad činiteľov, ktoré zasahujú do metabolizmu sacharidov

---

- Intrauterinný vývoj pankreasu a Langerhansových ostrovčekov.
- Neporušená funkcia buniek Langerhansových ostrovčekov.
- Rovnováha medzi sekréciou agonistov a antagonistov inzulínu.
- Citlivosť tkanív na inzulín (predovšetkým svalov, tukového tkaniva a pečene).
- Inkretinové hormóny.
- Činnosť imunitného systému.
- Signály nervového systému, ktoré ovplyvňujú chuť do jedla a metabolizmus
- Signály tukového tkaniva a metabolizmus lipidov.
- Mikrobióm.

GÉNOVÉ POLYMORFIZMY A MUTÁCIE EPIGENETICKÉ MECHANIZMY VONKAJŠIE ČINITELE (EXPOZÓM)

Intrauterinný vývoj pankreasu a Langerhansových ostrovčekov.
Neporušená funkcia buniek Langerhansových ostrovčekov.
Rovnováha medzi sekréciou agonistov a antagonistov inzulínu.
Citlivosť tkanív na inzulín.
Inkretinové hormóny.
Činnosť imunitného systému.
Signály nervového systému.
Signály tukového tkaniva a metabolizmus lipidov.
Mikrobióm.

T2DM je heterogénne ochorenie

Krátky prehľad činiteľov, ktoré porušujú metabolizmus sacharidov

---

Intrauterinný vývoj pankreasu a Langerhansových ostrovčekov

Podvýživa alebo obezita matky

Neporušená funkcia buniek Langerhansových ostrovčekov.

Obezita

Rovnováha medzi sekréciou agonistov a antagonistov inzulínu.

Stres

Citlivosť tkanív na inzulín (svalov, tukového tkaniva a pečene)

Obezita, znížená hmotnosť svalov

Inkretinové hormóny

Poruchy endokrínnej činnosti tráviaceho traktu

T2DM je heterogénne ochorenie

Krátky prehľad činiteľov, ktoré pôrušujú metabolizmus sacharidov

---

Činnosť imunitného systému

Autoimunita (T1DM), subklinický zápal (T2DM)

Signály nervového systému, ktoré ovplyvňujú chuť do jedla a metabolizmus

Nesprávne stravovacie návyky

Signály tukového tkaniva a metabolizmus lipidov

Obezita

Mikrobióm

Nesprávna výživa, antibiotiká

Vonkajšie faktory

Nadmerný prívod živín, sedavý spôsob života a mnohé iné

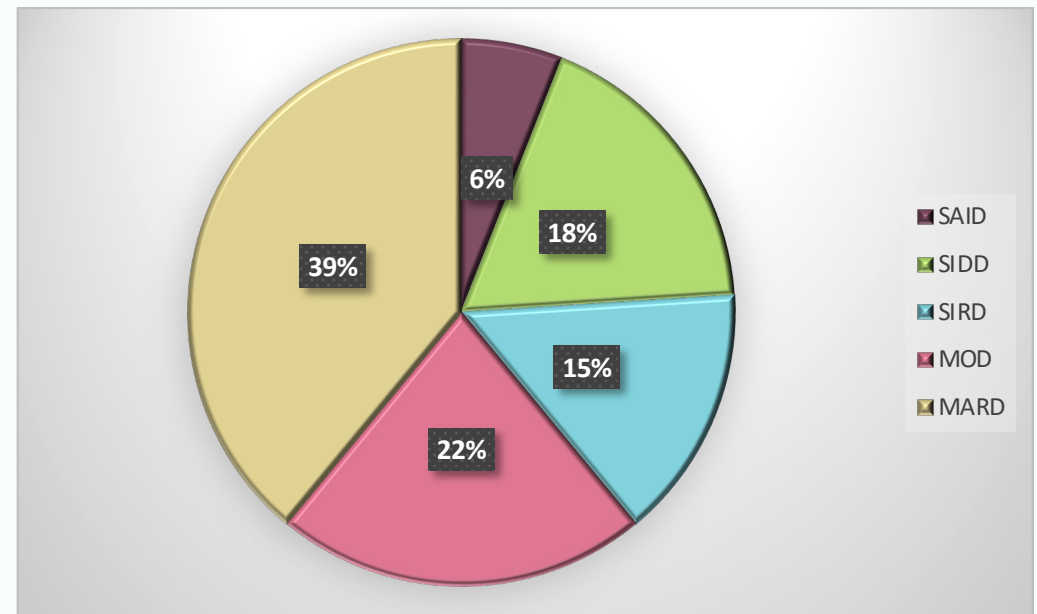
Návrh nového delenia (podtypy T2DM)

All New Diabetics in Scania (Škandinávia)

5800 novo diagnostikovaných chorých na diabetes mellitus

Ahlquist a spol., Lancet Diabetes & Endocrinology 2018; Diabetes 2020

1. T1DM a LADA, Severe autoimmune diabetes, **SAID**
2. DM s ťažkým inzulínovým deficitom, severe insulin deficient diabetes, **SIDD**
3. DM s ťažkou inzulínovou rezistenciou, severe insulin resistant diabetes, **SIRD**
4. DM mierna forma, súvisiaci s obezitou, mild obesity-related diabetes, **MOD**
5. T2DM mierna forma vo vysokom veku, mild age-related diabetes, **MARD**

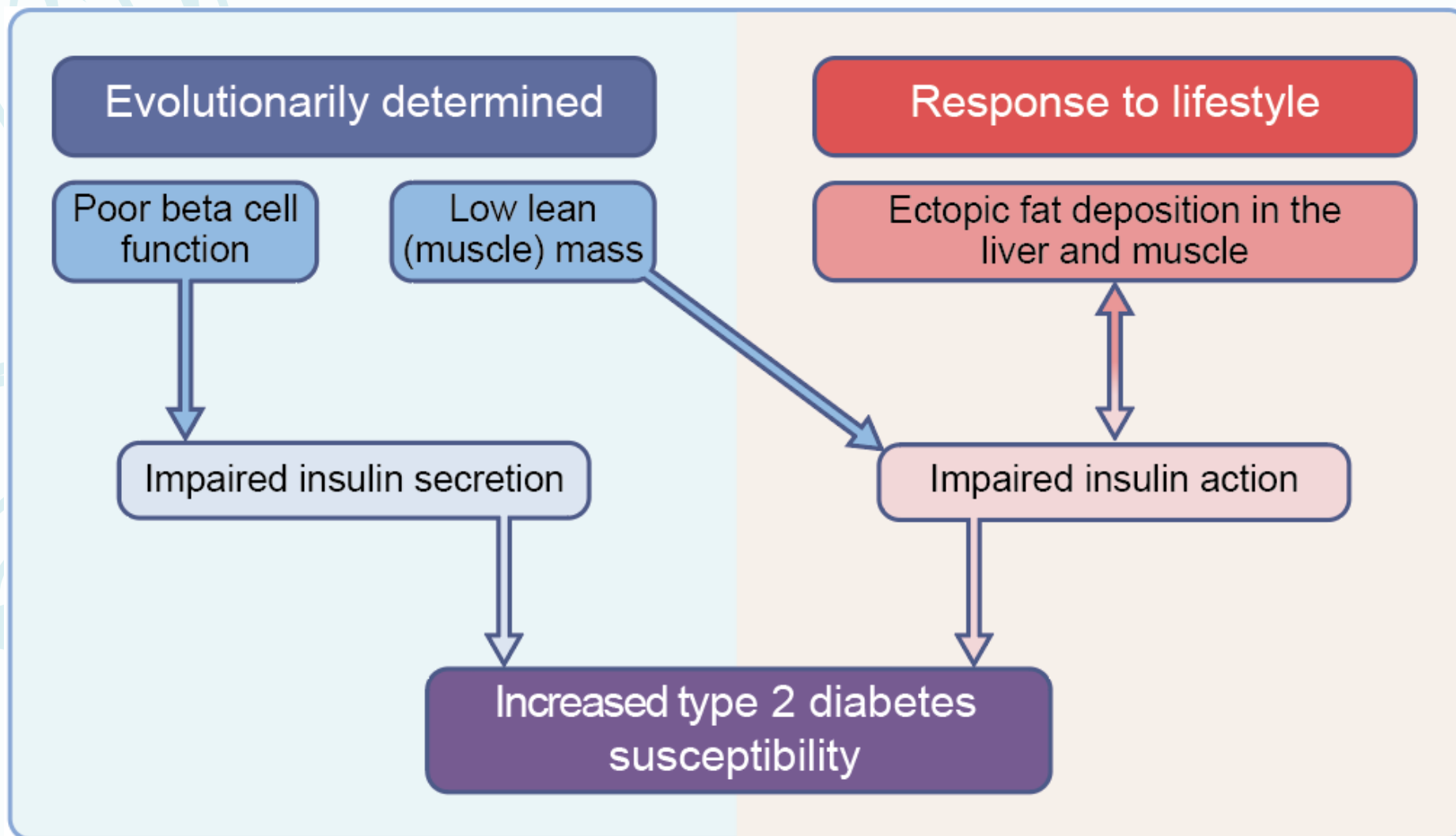

Bez monogénových a sekundárnych foriem a gestačného diabetu.

Bez „T2DM of the young“

PÔVODNÝ TYP	NOVÁ PODSKUPINA	NÁZOV	VÝSKYT %	POZNÁMKY
T1DM a LADA	SIAD	Severe autoimmune diabetes Ťažký autoimunitný diabetes	6	Spojenie prvého typu a LADA je logické
T2DM	SIDD	Severe insulin deficient* diabetes Ťažký inzulin deficientný diabetes	18	Delenie T2DM do štyroch podtypov je z hľadiska praktickej diabetológie prijateľné, ale nezohľadňuje to, že porucha metabolizmu pri T2DM je progresívny pochod (obezita, inulínová rezistencia a vyčerpanie B buniek). Možný prechod od MOD k SIRD a SIDD?
	SIRD	Severe insulin resistant diabetes Ťažký inzulin rezistentný diabetes	15	
	MOD	Mild obesity-related diabetes Mierny diabetes súvisiaci s obezitou	22	
	MARD	Mild age-related diabetes Mierny diabetes súvisiaci s vekom	39**	

Najnovší integrovaný pohľad na patogenézu T2DM

Narayan and Kanaya (2020) Diabetologia

Všetko je zložitější Stará, klasická představa

NORMA

Glykémia sa zvyšuje → sekrécia inzulínu → glykémia klesá

CHOROBA

Nie je inzulín → hyperglykémia (T1DM)

Signalizačný systém nefunguje dobre → inzulínová rezistencia a potom hyperglykémia (T2DM)

Ale v našej strave je minimum glukózy!

Všetko je zložitejšie Na niečo sme zabudli

V našej strave je minimum glukózy!

Po najedení sa aktivuje **enteroinzulárna os.**

(Aj mozog vysiela signály)

Vylučujú sa gastrointestinálne hormóny, **INKRETINY**

Glukagon like protein I (GLP-1)

Gastrický inhibičný peptid (GIP)

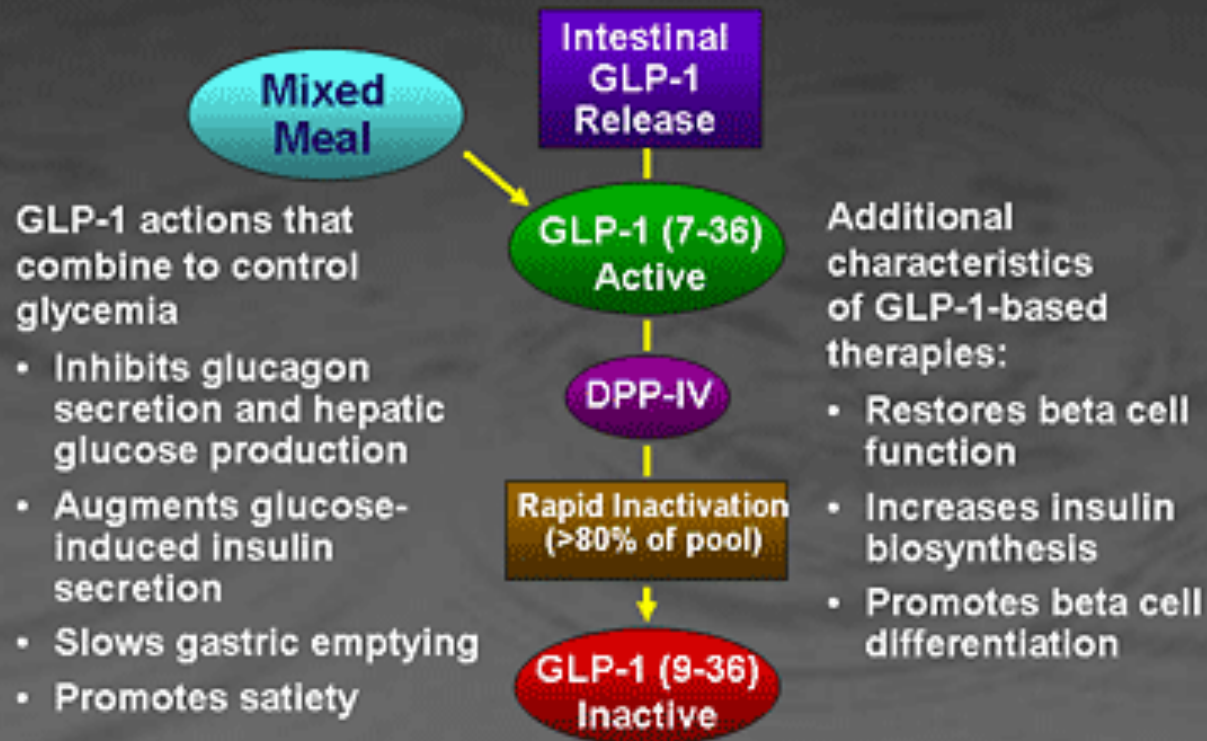
Incretin Hormones

- Produced by GI tract in response to incoming nutrients
- Incretin hormones
  - Glucagon-like peptide 1 (GLP-1)
  - Gastric inhibitory polypeptide (GIP)
- Stimulate insulin secretion
- Discovered when insulin response to oral glucose was noted to exceed response to IV glucose

Inkretíny zabezpečujú spoluprácu medzi GIT a Langerhansovými ostrovčekmi (majú aj iné funkcie).
Hlása prívod stravy.

Význam inkretinov v patogenéze diabetes mellitus nie je ešte plne objasnený.

Release and Action of GLP-1

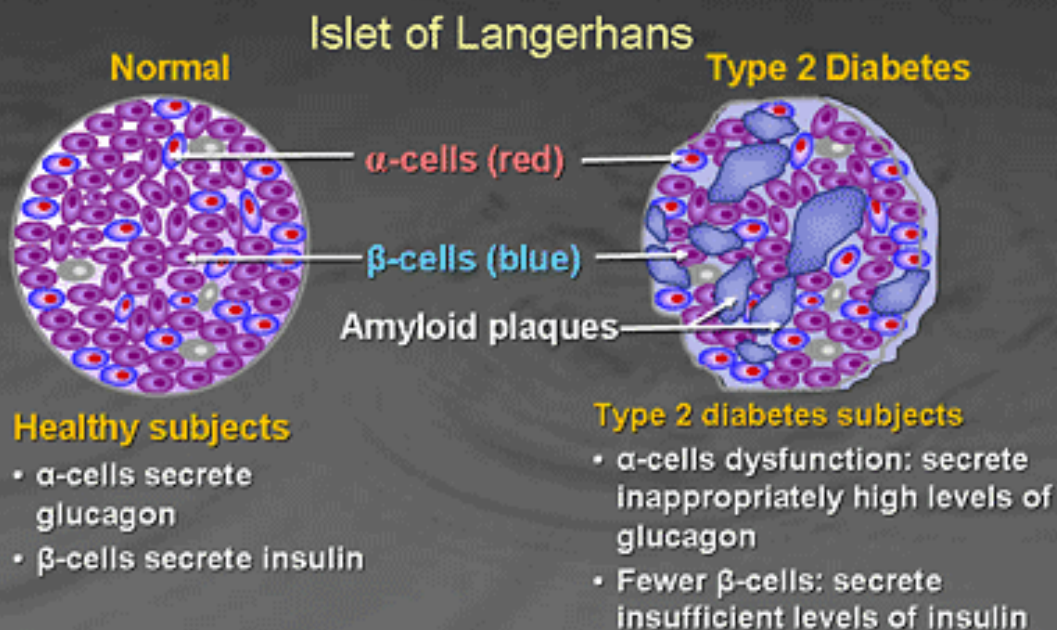
Drucker DJ. *Diabetes Care*. 2003;26:2929-2940.

Ale v liečbe T2DM sa využívajú analógy GLP1 alebo inhibítory jeho odbúrania blokádou DPP-IV

Všetko je zložitejšie

Niečo sme opäť objavili

Islet α - and β -cell Hormones Regulate Glucose Homeostasis

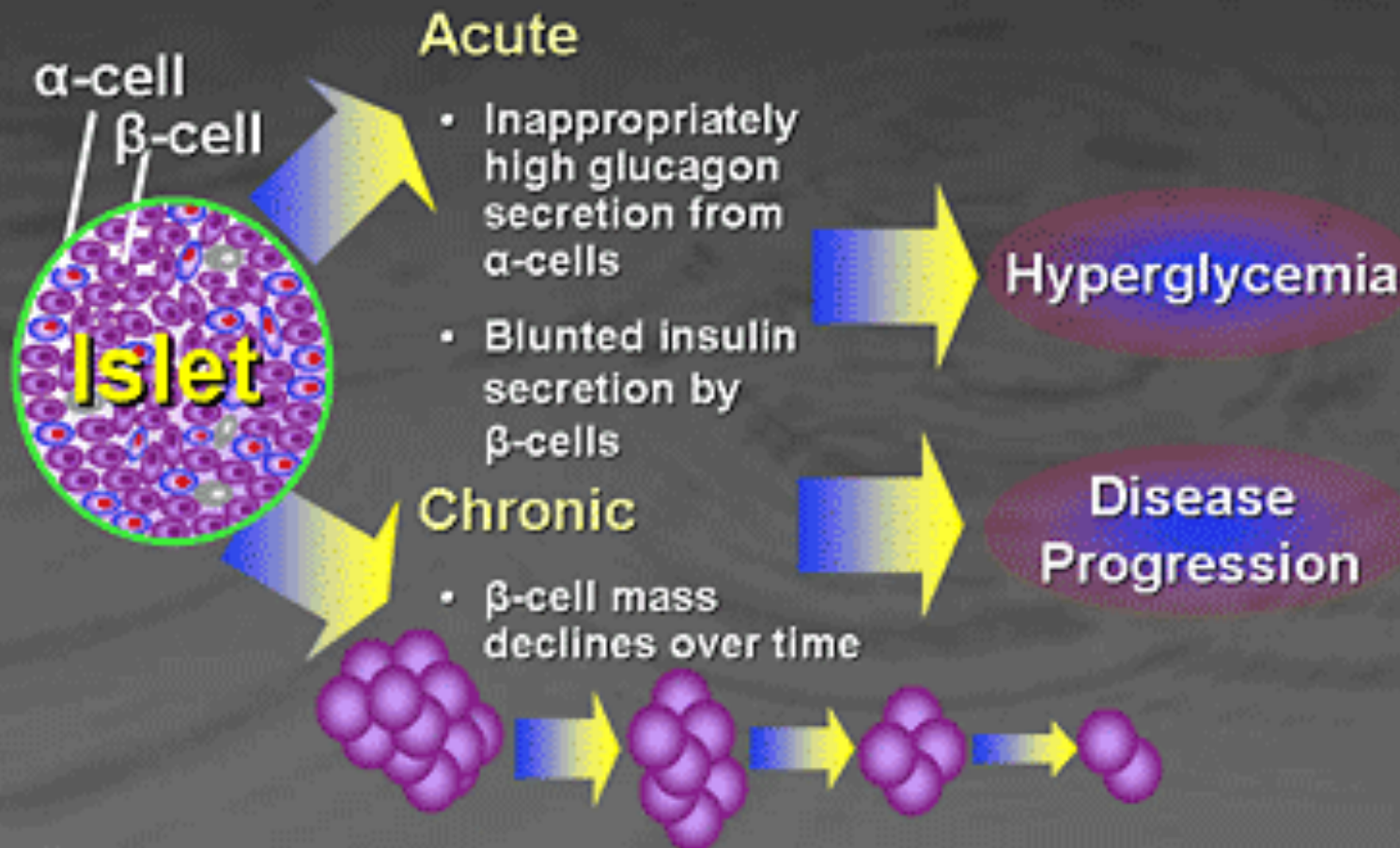

Adapted from Rhodes CJ. *Science*. 2005;307:380-384.

Jedna staršia teória tvrdila, že pri T2DM je aj porucha sekrécie glukagónu.

Podľa nových výsledkov je tomu naozaj tak. Nadmerná aktivita α buniek!

Islet Dysfunction Contributes to Both Acute and Chronic Aspects of Type 2 Diabetes

A niečo sme objavili len teraz INCEPTOR

Regulátor signalizačnej kaskády inzulínu

Ansarullah et al. Inceptor counteracts insulin signalling in beta cells to control glycaemia. Nature 2021 590, 321-326

Podľa doterajších predstáv hyperglykémia indukuje tvorbu a vylučovanie inzulínu z beta buniek (a brzdí vylučovanie glukagónu). Objav inceptoru to zmení v tom zmysle, že je to zložitejšie – beta bunky kontrolujú vlastnú činnosť autokrinným spôsobom, aby to s vylučovaním inzulínu neprehnali

Perspektíva v objasnení patogenézy DM2? Využitie v liečbe?

Mizerná jedenástka – the egregious eleven

*Ďalší pokus o integrovaný pohľad na patogenézu T2DM**

---

1. Inzulínová rezistencia v pečeni.
2. Inzulínová rezistencia v kostrovom svalstve.
3. Inzulínová rezistencia v tukovom tkanive.
4. Vyčerpanie B buniek.
5. Porucha inkretinového systému.
6. Nadbytok glukagónu.
7. Porušená reakcia hypotalamu.
8. Dysregulácia činnosti obličiek.
9. Chybná sekrécia amylínu
10. Autoimunitná zložka.
11. Infekčná zložka.

!

?

Nie všetky
komponenty
majú dokázaný
význam
v patogenéze T2DM
a je otázna ich
následnosť a váha

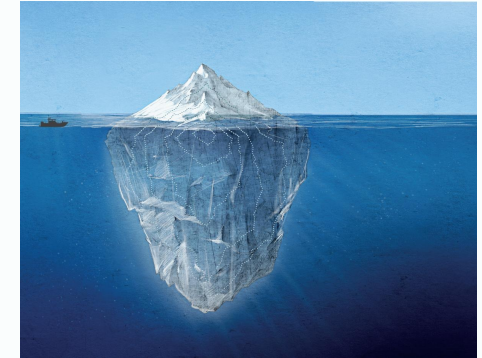
Najhoršia je prognóza, ak sa T2DM manifestuje v relatívne mladom veku

Vek pri stanovení diagnózy	Skrátená doba života oproti nediabetikom
50 – 59	6 – 7 rokov [#]
60 – 69	4 – 5 rokov
70 a viac	3 roky*
80 a viac	Nie je*

[#]Skrátenie očakávanej doby života pri manifestácii pred 50. rokom života je pravdepodobne ešte výraznejšie, ale zatiaľ chýbajú presné údaje

*Tieto údaje svedčia o oprávnenosti zavedenia podtypu „MARD“ (mierna forma diabetes mellitus v starom veku)

T2DM je len špičkou ľadovca
Tretina dospeljej populácie nemá v poriadku
sacharidový a lipidový metabolizmus

cca 30 % dospelých má hypersekréciu inzulínu

(inzulínová rezistencia, metabolický, x, alebo Reavenov syndróm)

obezita, hypertenzia, dyslipidémia

Urýchlená ateroskleróza a jej klinické manifestácie (infarkt myokardu, mozgová príhoda a iné)

12 – 15 % má porušenú toleranciu glukózy

Urýchlená ateroskleróza a jej klinické manifestácie

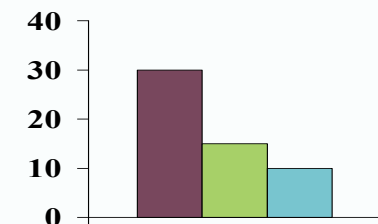
8 - 10 % má T2DM

Často nediagnostikovaný

Veľmi často neskoro diagnostikovaný ⇒

Mikrovaskulárne komplikácie prítomné pri diagnóze

Klinické manifestácie aterosklerózy časté, zlá prognóza

Prevenia T2DM a chorôb kardiovaskulárneho systému je možná

VÝŽIVA

energia ↓ správne zloženie, mikronutrienty ↑

FAJČENIE & ALKOHOL ↓↓

LOV A ZBER STRAVY (HUNTING & GATHERING), DNES
DOSTATOČNÁ TELESNÁ AKTIVITA

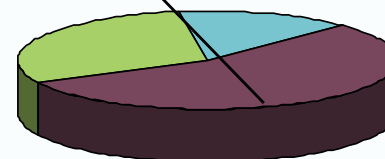
HEALTH AWARENESS ↑↑

kontrola hmotnosti

lipidy a glukóza

krvný tlak

vrodené a získané riziká

55% komplexné sacharidy
30% tuky (nenasýtené)
15% bielkoviny